

tir. Şairin derlenmiş latifelerinin yer aldığı eksik bir nüsha Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'ndedir. İkinci ağızdan nakledilen bu latifelerin bazılarını, Lâmiîzâde Lem'î Çelebi'nin derlediği ve babasına atfedilen letâîf içinde bulmak mümkündür. *Letâîf*'te yer alan latifelerin bir kısmı ise Basîrî'nin çağdaşı şairlerle diğer sanat ve fikir adamlarını iğnelediği fıkraları ihtiva eder. Tarih düştürmede de usta bir şair olan Basîrî'nin *Bengînâme* adlı bir eserinden söz edilmeğe de (Aşık Çelebi, a.e., vr. 56^a) bu esere de henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâ'is* (trc. Hakîmşah Muhammed b. Kazvîni), Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3877, vr. 179^a; Sehî, *Tezkire*, s. 116-117; Latîfî, *Tezkire*, s. 101-103; Ahdfî, *Züb-detü's-suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 2604, vr. 43^a; Aşık Çelebi, *Meşâîrü's-suarâ*, vr. 55^a-56^a; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 214-217; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568, vr. 17^a; Riyâzî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr. 35^b; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 743-746; F. Giese, "Basîrî", *İA*, II, 319; Ali Nihad Tarlan, "Basîrî", *El²* (İng.), I, 1082-1083; Mehmed Çavuşoğlu, "Basîrî Mehmed", *Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, 4. fas., s. 319-320; "Basîrî", *TDEA*, I, 339.

MEHMET ÇAVUŞOĞLU

BASİT

(بسيط)

Arûz sisteminde bir bahrin adı.

Arapça bisâta (بساطة) masdarından türemiş "fâil" vezninde bir sıfat olup "geniş, yayılmış" vb. mânalarına gelir. Kaynaklarda "sebeb"lerinin yaygın ve birbirinden uzak oluşundan dolayı bu ismi aldığına işaret edilirse de basîtin bir mânası da "fasih ve akıcı"dır. Basît bahrindeki vezinlerin akıcılığı sebebiyle bu ismi almış olmalıdır. Arap nazmına mahsus bahirlerdendir. Halîl'in sisteminde üçüncü bahir olup ilk dairede yer alır. Dairedeki nazarî şekli bir şatr için: — — — / — — — / — — — — — // dür. Ancak arûz ve darbının mahbun (bk. HABN) şekli — — — yerine — — — ile kullanılır. Üç arûzu ve altı darbı vardır. Buna göre belli başlı vezinleri şunlardır:

I. arûzu, 1. darbı ile:

— — — / — — — / — — — / — — — //

2. darbı ile:

— — — / — — — / — — — / — — — //

II. arûzu, 3. darbı ile:

— — — / — — — / — — — //

4. darbı ile:

— — — / — — — / — — — //

5. darbı ile:

— — — / — — — / — — — //

III. arûzu, 6. darbı ile:

— — — / — — — / — — — //

Bu son şekilde arûz ve darb, mahbun olduğu yani — — — yerine — — — geldiği takdirde vezin *muḥalla*' (veya mekbûl) adını alır. Basîtin yukarıda gösterilen müseddes (bir beyitte 6 tef'ileli) ve müsemmen (8'li) şekilleri, kadim (yani eski Arap şiirinde mevcut) vezinlerdir; zamanla muḥdes ve müvelled şairler basîtin murabbanı da (bir beyitte 4 tef'ileli vezinlerini) kullanmışlardır.

— — — / — — — / — — — //

şeklindeki vezinde — — — tef'ilesini basît bahrinin arûzlarından sayan müellifler vardır.

Câhiliye devri şairlerinden Abîd b. Ebras, kasidelerinden bir kısmını basîtin müseddesindeki vezinlerle söylemiş, Ebû Zeyd el-Kureşî *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*'daki kırk dokuz manzumeyi seçerken bunlardan on manzumeyi basîtin muhtelif vezinlerinde söylenmiş olanlardan almıştır. Muallakât arasına alınan kasidelerin üçü bu bahirdendir. Basît bir müşahede bu bahirdeki vezinlerin gördüğü rağbeti ortaya çıkaracaktır. Eski şiirde en çok kullanılan bahir şüphesiz tavîldi. Hemen onun arkasından vâfir ve basît gelir.

Basîtin bazı vezinleri serî bahrindeki şekillerle birleşir (Hanefî, s. 165, krş. s. 577). Her ne kadar fasih dilin nazım tekniğinden bahseden klasik eserlerle onlara sadık kalmayı tercih edenler basît bahrinde yalnız yukarıdaki sayılan vezinleri vermeyi kâfi bulmuşlarsa da sanat-kârların daha sonraları nazım tekniğinde yaptıkları yenilikleri de göz önüne alan müellifler bu bahirde daha başka şekillere de eserlerinde yer vermişlerdir. Meselâ Celâl Hanefî (*el-'Arâz*, s. 175-186, nr. 7 vd.), gösterilenlerden başka şu vezinleri de tesbit etmiş, numuneleriyle vermiştir.

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

— — — / — — — / — — — //

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdürabbih, *el-'İkḍü'l-ferîd*, V, 448-450, 479-480; İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü 'Arâzî'l-varaka*, Âtuf Effendi Ktp., nr. 1991, vr. 9^a-12^b; Zemahşerî, *el-Kustâs* (veya *el-Kıştâs*) (nşr. Fahreddin Kabâve), Beyrut 1410/1989, s. 68, 79-83; Muhammed b. Kays er-Râzî, *el-Mu'cem ft me'âyiri eş'âri'l-'acem* (nşr. Muhammed Kazvîni — Müderris Rezavî), Tahrân 1337 hş. — Tahrân, ts., s. 78, 81; Ebû Bekir el-Kuzâî, *el-Ḥitâmü'l-mefḍûd*, İÜ Ktp., AY, nr. 4017, vr. 26^b-29^b, 77^a-77^b; Sâlih b. Şerîf er-Ründî, *el-Vâfî ft nazmi'l-kavâfi*, TTK Ktp., M. Tancî Bey, vr. 103^b-104^b; L. Şeyho, *Kitâbü 'İlmi'l-edeb*, Beyrut 1886, s. 283-284; İbn Ebû Şeneb, *Tuḥfetü'l-edeb*, Paris 1965, s. 32-38; Safâ Hulûsî, *Fennü takṭî'i's-şî'r ve'l-kâfiye*, Bağdad 1966, s. 65-84; Ekrem Ca'fer, *Arûzun Esasları ve Âzerbaycan Arûzu*, Bakü 1977, s. 176-180; Celâl Hanefî, *el-'Arâz*, Bağdad 1398/1977-78, s. 164-184, 577, 580; Abdürrızâ Ali, *el-'Arâz ve'l-kâfiye*, Musul 1409/1989, s. 106-108; R. Blachère, "Contribution a l'histoire de la métrique arabe: notes sur la terminologie primitive", *Analecta*, Paris 1959, s. 99-119; aynı makale, *Arabica*, VI, Leiden 1959, s. 132-151.

NIHAD M. ÇETİN

BASİT

(البسيط)

Tıp, gramer, mantık, fizik ve felsefede çeşitli anlamlarda kullanılan bir terim.

"Yaymak, genişletmek; sade olmak" anlamlarındaki *bast* kökünden türemiş olup sözlükte "açılmış ve yayılmış bulunan, sade olan" mânasına gelir. Tıpta basît, daha çok *mümtezic*in karşıtı olarak kullanılır ve organizmanın yapısını (mizaç) oluşturan unsurları ve rûkûnleri ifa-